

Мироненко В'ячеслав Володимирович

Методологічні основи дослідження проблеми ракетно-ядерних програм у політиці провідних країн світу

УДК 327.5(470+571)(73)

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-5.2>

Мироненко В'ячеслав Володимирович
orcid.org/0000-0003-0236-4134
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
Центр воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони
України імені Івана Черняховського
пр. Повітрофлотський, 28, Київ, Україна

У статті подано характеристику методологічного інструментарію, що застосовується в процесі дослідження проблем ракетно-ядерних програм у політиці провідних країн світу. Сформульовано значення методологічного інструментарію на подолання науково-теоретичних складнощів у дослідженні цієї проблеми. У статті здійснено аналіз наукових підходів щодо оцінки набору методологічного інструментарію в процесі дослідження ракетно-ядерних програм країн, які мають легалізоване ядерне озброєння. Зокрема, підкреслюється, що науково-методологічний інструментарій потребує систематизації і детермінації з урахуванням потреби застосування методів із різних наукових сфер, приміром чого визначено кількісний метод, який дає змогу застосувати кількісні показники в процесі аналізу динаміки розвитку ракетно-ядерних програм. Водночас показано, що цей та деякі інші методи не дають змоги здійснювати широку перевірку даних, що аналізуються з урахуванням закритості інформації щодо кількісних показників. У статті досліджено методологічні підходи вчених, у яких робляться спроби подолання цих та інших проблем методології дослідження ракетно-ядерних програм провідних країн світу. У статті описано науково-теоретичне значення методологічних інструментів постструктуралістської методології, в якому одне з центральних місць відводиться застосуванню методів політичного моделювання, що підлягають критичному аналізу та експериментальній перевірці для посилення об'єктивізму в наукових дослідженнях, де теорія моделей виступає ядром компаративних характеристик з урахуванням аналізу різноманітних сценаріїв розвитку, які моделюються з урахуванням вихідних емпіричних даних. Показано, що в досліджуваній сфері достовірність характеристик може забезпечити тільки синтетичний методологічний підхід.

Доведено, що застосування термінологічного інструментарію та методів дослідження політичного значення ракетно-ядерних програм пов'язане зі значним обсягом науково-теоретичних складнощів, які треба подолати з метою посилення об'єктивізму в дослідженні такої контраверсійної проблеми, як політичне значення ракетно-ядерних програм.

Ключові слова: методологія, ракетно-ядерні програми, теорія політичної науки, міжнародні відносини.

Вступ. Методологія політичних досліджень передбачає значною мірою усталений набір дослідницьких інструментів, які більшою мірою дозволяють аналізувати характерні особливості політичних процесів і надавати цим дослідженням узагальнену оцінку. Водночас варто звернути на той факт, що дедалі більше набір подібних дослідницьких інструментів залежить від об'єкта і предмета дослідження, прикладом чого є проблема ракетно-ядерних програм у політиці провідних країн світу. Ця проблема перебуває у фокусі уваги методологічного інструментарію політичних, історичних, економічних, соціологічних, технічних, філософських та інших наук, що створює умови для методологічної дифузії і збагачення політологічних досліджень іншогогалузевим інструментарієм, що є актуальною дослідницькою проблемою.

Українські та зарубіжні вчені зі сфери політичних наук (С.П. Галака, Л. В. Гонюкова, Д.О. Дегте-рьов, Х. Клінгеманн, В.М. Козаков, В.А. Ребкало та інші) сформували певну методологічну основу для дослідження проблем політичних інститутів і процесів, а також міжнародно-політичних проблем, до яких належить проблема ракетно-

ядерних програм у політиці провідних країн світу. Зокрема, методологічною основою дослідження в першу чергу стає метод системного аналізу, який дає змогу досліджувати систему багатосторонніх відносин ядерних наддержав в її єдності та цілісності за допомогою дослідження особливостей взаємодії її окремих елементів. На погляд П.А. Сіновець [1, с. 5], такий метод дає змогу виявляти закономірності функціонування в міжнародному середовищі і характерні риси ракетно-ядерних програм.

Мета та завдання. Метою статті є дослідження методологічного інструментарію, який застосовується під час дослідження проблем ракетно-ядерних програм у політиці провідних країн світу. Завданням статті є з'ясування значення методологічного інструментарію для подолання науково-теоретичних складнощів у дослідженні цієї проблеми.

Методи дослідження. Методом дослідження є комплекс наукових інструментів, що дозволяє здійснити оцінку науково-теоретичного інструментарію дослідження ракетно-ядерних програм провідних країн світу. Серед таких методів – пост-

структуралістський метод, метод теорії моделей, компаративний метод та інші.

Результати. Український науковець-політолог С.П. Галака так само, як і вказана вище авторка, рекомендує застосовувати метод системного аналізу. Використання системного методу уможлиблює комплексне дослідження ядерного нерозповсюдження у світовій політиці. Нерозповсюдження ядерної зброї – це проблема міжнародної безпеки та слабкості і вразливості міжнародної системи. Між нерозповсюдженням та ядерним роззброєнням тісний взаємозв'язок, оскільки ст. VI ДНЯЗ передбачає ядерне роззброєння, аж до повного знищення ядерної зброї. Її неналежне виконання є однією з найсуттєвіших підстав для критики Договору та мотивом розповсюджувачів, які стверджують, що він є дискримінаційним, а отже, розповсюдження є невід'ємним правом суверенних держав. Для визначення місця нерозповсюдження у структурі міжнародних відносин зазначений вище автор використовує структурно-функціональний аналіз [2, с. 65]. На наш погляд, застосування системного методу є одним з основоположних дослідницьких заходів, оскільки системний метод дав змогу здійснити осмислення складників і єдиного цілого феномена ракетно-ядерних програм у процесі інституціоналізації взаємовідносин з іншими державами, понятійних складників та системи політики держав, в якій застосовується наявність ракетно-ядерної зброї як інструменту балансу, або впливу на міжнародні відносини.

У цьому зв'язку вважаємо за доцільне звернути увагу на методологічний підхід, запропонований вченими-політологами, які акцентують на застосуванні методу переходу від узагальнення того, що аналізується й спостерігається, до того, що неможливо знати або спостерігати. Такий метод має назву «індукція», і він вважається базисом наукового дослідження, особливо його теоретичної частини. У процесі індукції, виходячи з інших знань про деякі ситуації, роблять висновок про те, як могли би йти справи в інших подібних ситуаціях. Але погоджуємось із вченими в тому, що для проведення наукового дослідження, формування його теоретико-методологічних засад потрібна не тільки індукція, оскільки відсилка до фактів ще не дає пояснення, якщо дослідник не може показати та обґрунтувати, чому ці факти приводять до результатів дослідження, які спираються на відповідні спостереження [3, с. 21].

Важливість цього методу полягає в потребі переосмислення концептуальних оцінок системи створення і потенціалу ракетно-ядерних програм, коли судження вчених не завжди є обґрунтованими, здебільшого афельованими припущеннями, що продемонстровано в підрозділі 1.1., приміром критика оцінок таких вчених, як С. Мейер, Д. Джо,

Е. Гарцке тощо. Індуктивний метод дав змогу здійснити осмислення рівня достовірності суджень та забезпечити дослідження об'єктивним підходом у сфері наукових оцінок.

Із цим методом був пов'язаний метод кількісного аналізу. Слід зазначити, що європейські фахівці здебільшого досить скептично ставляться до американського захоплення науковими методами, в тому числі кількісним аналізом. Разом із тим у таких країнах, як Норвегія, Швеція, Нідерланди, застосування математичних методів в аналізі міжнародних відносин отримало широкий розвиток [4, с. 111]. На першому етапі кількісні дослідження стосувалися в основному питань міжнародної безпеки. Створення Д. Зінгером комп'ютерної бази даних по міжнародних конфліктах «корелятора війни» призвело до бурхливого зростання статистичних досліджень у цій області. Фактично в рамках міжнародно-політичної науки сформувалася свого роду субдисципліна, пов'язана з аналізом міжнародних конфліктів, у рамках якої математичні методи аналізу отримали широке поширення [5, с. 41].

Дослідники політичних проблем ракетно-ядерних програм активно використовують також і дедуктивний метод. Приміром, Я.І. Завада дедукцію як логічну процедуру, побудовану за принципом «від загального до часткового», від загальних суджень до окремих висновків, використала для адаптації положень неореалізму до іранського випадку ракетно-ядерних програм. Дослідниця справедливо констатує, що методи індукції та дедукції часто взаємодіють, доповнюючи один одного. За допомогою індуктивного та дедуктивного методів їй вдалося комплексно дослідити вплив ядерної програми на регіональну та міжнародну безпеку [6, с. 49]. Вважаємо, що цей метод потребує ширшого застосування для оцінки політичного значення ракетно-ядерних програм у сфері міжнародних відносин та інституціоналізації міждержавних коаліцій, впливу потенціалу ракетно-ядерних програм на гегемонію в міжнародній політиці в розрізі структуралістського і постструктуралістського сприйняття впливу факторів ядерної безпеки і загрози.

Одним із найвідоміших методологічних інструментів постструктуралістської методології в дослідженні ракетно-ядерних програм у системі міжнародної безпеки стала концепція «сек'юритизації», запропонована в роботах представників Копенгагенської школи (Б. Бузан, О. Уевер, Я. де Вільде). Копенгагенська школа сформулювала низку методологічних рекомендацій, що дають змогу операціоналізувати абстрактні положення постмодерністського підходу у вигляді суворої дослідницької програми, орієнтованої на вивчення процесів сек'юритизації. Як маркер останніх виділяється аларміська рито-

рика, яка містить заклики до екстрених заходів, а до обов'язкових елементів включалися суб'єкт, що сек'юритизує (той, хто говорить про ядерну безпеку), і аудиторія, яка приймає або не приймає його аргументи [7, с. 26].

Відповідно, аналізовані дослідження ядерної безпеки, яка забезпечується наявністю ракетно-ядерного озброєння в провідних країн світу, що розуміється як особлива дискурсивна практика, припускали визначення референтних об'єктів безпеки, аналіз їх риторики і реакції на неї з боку аудиторії, пояснення причин успіху або провалу спроб представити деякі питання як екзистенційну загрозу [7, с. 32]. Водночас ця методологія дозволила визначити чітку суб'єктно-об'єктну детермінацію, що дало змогу об'єктивно осмислити політичний процес, в якому ракетно-ядерні програми стали головним інструментом взаємодії держав.

Теоретико-методологічні можливості дослідження напряму державної політики у сфері ракетно-ядерних озброєнь можуть реалізуватися та відбуватися й з позиції теорії моделі. Усі види політики містять припущення про те, що можуть чинити уряди і якими можуть бути наслідки їхніх дій. Ці припущення рідко можна розшифрувати, однак політика передбачає теорію (або модель) причин й результатів. У своїй найпростішій формі ця теорія набуває форми «якщо X, то з нього випливає Y». Якщо ми мислимо про політику ядерних держав із позицій простої теорії «якщо X, то Y», то бачимо, що неспроможність політики може впливати з неспроможності уряду реалізувати X повною мірою або неспроможності X мати очікувані наслідки [3, с. 33]. Більше того, моделювання в дослідженні ракетно-ядерної політики провідних країн світу уможлиблює сценарне осмислення і значення програмних аспектів такої політики і потенціал їх використання в міжнародних відносинах, приміром, ймовірність нанесення ядерного удару КНДР по державах-членах НАТО.

Загалом понятійно-теоретичний апарат та методологічні основи дослідження проблеми ракетно-ядерних програм у політиці провідних країн світу представлені різноманітними науковими підходами щодо доктринального осмислення базових понять і категорій, котрі виступають термінологічним інструментарієм у методології дослідження. Міждисциплінарність осмислення цієї проблеми пов'язана із застосуванням широкого спектра методів, котрі використовуються поза методологічними основами політичних досліджень, що потребує їх виваженого застосування в розумінні можливостей об'єктивних суджень, що стосується, у першу чергу, кількісних методів дослідження. Обмеженість доступу до першоджерел фактичного характеру потребує значних методологічних зусиль для емпіричних оцінок й обґрунтування аргументації. Водночас залучення міждисциплінарного методо-

логічного інструментарію стало фактором збагачення наукових методів політологічних досліджень і уможливило перегляд традиційної системи наукового пізнання в царині політичних наук.

Висновки. Отже, понятійно-теоретичний апарат та методологічні основи дослідження проблеми ракетно-ядерних програм у політиці провідних країн світу засвідчують наявність альтернативних розумінь як основних термінів і категорій, так і системи дослідницьких методів, що відкриває широкі можливості для концептуального осмислення сучасних тенденцій дослідження поставленої проблеми. Водночас застосування термінологічного інструментарію та методів дослідження політичного значення ракетно-ядерних програм пов'язано зі спектром науково-теоретичних складнощів, котрі треба подолати задля об'єктивних суджень. Приміром, використання методів, що застосовуються здебільшого не в політологічних дослідженнях, створює певну методологічну дифузю, коли, наприклад, кількісний аналіз і його результати можуть стати емпіричним матеріалом для трактувань політичних явищ, які можуть бути визнані недостовірними з огляду на неможливість фактичної перевірки кількісних показників, котрі аналізуються і застосовуються для пояснень як аргументація. У такому разі сумірність очевидності і достовірності стає предметом дискусій. Таке структурування теоретичного інструментарію і методологічних підходів для вивчення проблеми політичного значення ракетно-ядерних програм може стати основою аналізу сучасних політичних концепцій і процесів щодо досліджуваної проблеми, в чому вбачаємо перспективи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сіновець П.А. Ядерне стримування в політиці США і Росії в постбіполярний період : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. Київ. 2004. 16 с.
2. Галака С.П. Проблема нерозповсюдження ядерної зброї у міжнародних відносинах. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2002. 278 с.
3. Гонюкова Л.В., Козаков В.М., Ребало В.А. Дослідження державних політик: методологія, процедури та європейські практики : монографія. Київ : НАДУ, 2018. 400 с.
4. Клингеманн Х. Сравнительный анализ развития политической науки в Западной Европе. *Полит. Политические исследования*. 2008. № 3. С. 97–117.
5. Дегтерев Д.А. Количественные методы в международных исследованиях. *Международные процессы*. 2015 (Том 13). № 2 (41). С.35-54.
6. Завада Я.І. Іранська ядерна програма в контексті світової та регіональної безпеки : дис. ... док. філ. : 052 «Політологія». Львів, 2020. 248 с.
7. Buzan B., Waever O., Wilde J.D. *Security. A new framework for analysis*. London : Lynne Rienner, 1998. 239 p.

REFERENCES:

1. Sinovets P.A. (2004) Yaderne strymuvannia v politytsi SSHa i Rosii v postbipoliarnyi period [Nuclear deterrence in US and Russian politics in the post-bipolar period]: avtoref. Dys. ... kand. polit. nauk: 23.00.04. Kyiv [in Ukrainian].
2. Halaka S.P. (2002) Problema nerozprovsiudzhennia yadernoi zbroi u mizhnarodnykh vidnosynakh [The problem of non-proliferation of nuclear weapons in international relations]. K.: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiy universytet» [in Ukrainian].
3. Honiukova L.V., Kozakov V.M., Rebkalov V.A. (2018) Doslidzhennia derzhavnykh polityk: metodolohiia, protsedury ta yevropeiskyi praktyky [Public policy research: methodology, procedures and European practices] : monohrafiia. Kyiv : NADU [in Ukrainian].
4. Klingemann H. (2008) Sravnitel'nyj analiz razvitiia politicheskoi nauki v Zapadnoj Evrope [Comparative analysis of the development of political science in Western Europe] . Polis. Politicheskie issledovaniia.[in Russian].
5. Degterev D.A. (2015) Kolichestvennye metody v mezhdunarodnykh issledovaniiah [Quantitative Methods in International Research] . Mezhdunarodnye processy [in Russian].
6. Zavada Ya.I. (2020) Iranska yaderna prohrama v konteksti svitovoi ta rehionalnoi bezpeky [Iran's nuclear program in the context of global and regional security] : dys... dok. fil. : 052 – politolohiia. Lviv [in Ukrainian].
7. Buzan B., Waever O., Wilde J.D. Security. (1998) A new framework for analysis. London : Lynne Rienner [in English].

Methodological foundations of the research of the problem of nuclear-rock programs in the politics of the world's leading countries

Myronenko Vyacheslav
Volodymyrovych

Candidate of Technical Sciences,
Senior Researcher,
Military and Strategic Research Centre
of the National Defence University
of Ukraine named after
Ivan Cherniakhovskiy
Povitroflotskyi Avenue, 28, Kyiv, Ukraine

*The article describes the methodological tools used in the study of nuclear missile programs in the politics of leading countries. The value of methodological tools for overcoming scientific and theoretical difficulties in the study of this problem is formulated. The article analyzes the scientific approaches to the assessment of a set of methodological tools in the study of nuclear missile programs of countries with legalized nuclear weapons. In particular, it is emphasized that scientific and methodological tools need to be systematized and determined taking into account the need to apply methods from different scientific fields, for example, a quantitative method is identified, which allows to apply quantitative indicators in analyzing the dynamics of nuclear missile programs. At the same time, it is shown that this and some other methods do not provide an opportunity to carry out a broad verification of the data, which is analyzed taking into account the confidentiality of information on quantitative indicators. The methodological approaches of scientists, in which attempts are made to overcome these and other problems of the methodology of research of nuclear missile programs of the leading countries of the world, are investigated in the article. The article describes the scientific and theoretical significance of methodological tools of poststructuralist methodology, in which one of the central places is given to the application of political modeling methods to be critically analyzed and experimentally tested to strengthen objectivism in research, where model theory is the core of comparative characteristics. various development scenarios, which are modeled based on the original empirical data. It is shown that in the studied area the reliability of the characteristics can be provided only by a synthetic methodological approach. It is proved that the use of terminological tools and methods for studying the political significance of nuclear missile programs is associated with a significant amount of scientific and theoretical difficulties that need to be overcome in order to strengthen objectivity in the study of such controversial issues as the political significance of nuclear missile programs. **Key words:** methodology, nuclear missile programs, theory of political science, international relations.*